بسم الله الرحمن الرحيم

پخش مستقیم

برنامه‌های ماهواره‌ای

از دیدگاه حقوق بین‌الملل

تألیف:
دکتر عباس کدخدایی

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی
تهران، ۱۳۷۹

فهرست‌نویسی پیش از انتشار (فیپا):

کدخدایی، عباس.
پخش مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای از دیدگاه حقوق بین‌الملل / تألیف: عباس کدخدایی.ــ تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۷۹.
هشت، ۱۱۱ ص.
ص.ع. به انگلیسی: Direct Broadcasting Satellite in International Law
ISBN 964-92463-1-4:
فهرستنویسی بر اساس اطلاعات فیپا.
کتابنامه: ص.[۱۰۸] - ۱۱۱، همچنین به صورت زیرنویس.
۱. تلویزیون ــ پخش مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای ــ جنبه‌های حقوقی. الف. عنوان.

۳پ۴ک / K۴۳۰۷۳ ۳۴۱/۷۵۷۷
کتابخانه ملی ایران ۱۷۶۱۵-۷۸م

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی

دکتر عباس کدخدایی

پخش مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای از دیدگاه حقوق بین‌الملل

چاپ اول: بهار ۱۳۷۹

بهاء: ۶۰,۰۰۰ تومان

تیراژ: ۳۰۰۰ نسخه

حقّ چاپ محفوظ است.

شابک ۴-۱-۹۲۴۶۳- ۹۶۴
ISBN: 964-92463-1-4

All Rights Resered.
Printed in the Islamic Republic of Iran

نشانی: تهران، صندوق پستی ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹، تلفن ۴-۸۸۸۱۱۵۸۱ دورنگار: ۸۸۱۱۵۸۰
Email: SDIL@www.dci.co.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار ..... ح
مقدمه ۱

فصل اول: کلیات

اوضاع جهان پس از جنگ جهانی دوم و آغاز جنگ سرد ۵
فن‌آوری فضایی..... ۹
جنبه‌های سیاسی ـ حقوقی ماهواره..... ۱۱
تدوین مقررات بین‌المللی در خصوص ماهواره و به‌کارگیری آن..... ۱۳

فصل دوم: نظریه‌های حقوقی

حاکمیت بر فضا..... ۱۷
نظریهٔ مبتنی‌بر اصل حاکمیت دولت بر قلمرو خود..... ۳۵
حاکمیت دولت‌ها و ارتباطات زمینی..... ۴۳
حاکمیت دولت‌ها و ارتباطات ماهواره‌ای..... ۴۴
نظریهٔ آزادی اطلاعات..... ۵۱
مسئولیت دولت‌ها..... ۶۳
نظریهٔ سوءاستفاده از حق..... ۷۰

مفهوم تبلیغات..... ۸۱

فصل سوم: ارزیابی و پیشنهادات

ارزیابی چهار اصل حاکمیت، آزادی اطلاعات، مسئولیت دولت‌ها و سوءاستفاده از حق..... ۸۵
بررسی اقدامات فعلی دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی..... ۹۴
راه‌حل‌های مؤثر درجهت مقابله با ارسال برنامه‌های ماهواره‌ای..... ۹۶
بعد فرهنگی..... ۹۶
بعد فنی..... ۹۷
بعد حقوقی (حقوق و سیاست بین‌الملل)..... ۹۸
خلاصه و نتیجه..... ۹۹
۱. بعد حقوقی..... ۱۰۰
۲. بعد فرهنگی..... ۱۰۱
۳. بعد فنی..... ۱۰۱
فهرست اعلام..... ۱۰۳
منابع و مآخذ..... ۱۰۷

پیشگفتار

توسعهٔ پخش برنامه‌های رادیو ـ تلویزیونی بعض کشورها در کشورهای دیگر که با استفاده از فن‌آوری ماهواره‌ها تسهیل شده است ـ به تناسب سلیقه‌های مختلف، موجد بحث و مناقشه‌های مستمر و جدی شده است.

از مدتی پیش جمعی از همکاران و کارشناسان حقوقی از دیدگاه تخصصی و مستند به موازین موجود، به پژوهش و مباحثه پیرامون موضوع پرداختند. اگرچه در ابتدا صرفاً جنبهٔ حقوقیِ موضوع، مدنظر بود لکن با ساماندهی کار پژوهش و به‌دست آمدن نتایج اولیه تحقیق، قرار شد ابعاد فرهنگی، سیاسی و اجتماعیِ موضوع نیز موردبررسی و تعمق قرار گیرد و پرداختن به بُعد حقوقی مانع توجه به سایر ابعاد نشود.

کتاب حاضر، حاصلِ مدوّن‌شده آن تحقیقات است که در اختیار عموم علاقه‌مندان خصوصاً کارشناسان قرار می‌گیرد و قطعاً وصول

نظرات اهل فن و صاحب‌نظران محترم موجب تکمیل و تتمیم خواهد بود.

در اینجا لازم است دو نکته متذکر گردد. اول آنکه این مجموعه با این فرض تهیه شده که مخاطبین آن آشنا به مبانی اولیهٔ حقوقی و مخصوصاً حقوق بین‌الملل بوده، لذا علاوه‌بر رعایت اختصار از تکرار مطالب مذکور در سایر کتب مربوطه توسط اساتید فن حتی‌المقدور خودداری گردیده است.

دوم آنکه این مجموعه بدون حمایت‌های سروران و همکاران گران‌قدر امکان‌پذیر نمی‌شد. در این راستا لازم است از مدیرکل محترم حقوقی سازمان صداوسیما (جناب آقای مهری) تشکر و قدردانی نمایم که با ارشادات و حمایت‌های خود امکان انجام این پژوهش را فراهم نمودند

راقم این سطور همچنین کمال تشکر را از راهنمایی‌ها و تشویق‌های استاد محترم و معزّز دانشگاه تهران جناب آقای دکتر جمشید ممتاز دارد که زحمت مطالعه و تصحیح این نوشتار را متقبل شده و با نظرات خود آن را مزیّن فرمودند، اگرچه مسئولیت هرگونه اشتباه و با نقص برعهدهٔ نویسنده می‌باشد.

در پایان از کلیهٔ اساتید محترم دانشگاه‌ها، صاحب‌نظران و دانشجویان رشته‌های حقوق استدعا دارد تا با راهنمایی‌های ارزنده خود علاوه‌بر رفع نقایص این مجموعه بر غنای علمی آن بیفزایند.

عباس کدخدایی
تهران ـ پائیز ۱۳۷۸

مقدمه

یکی از نوآوری‌های قرن بیستم، ماهواره یا قمر مصنوعی (Sattelite) است که دانش فنی آن با سرعتی بسیار درحال تحول و پیشرفت می‌باشد. توانایی ماهواره درجهت کسب اخبار و ارسال پیام و تصویر به نقاط دوردست، نقش عظیمی را در زمینه‌های مخابراتی، ارسال برنامه‌های رادیویی ـ تلویزیونی، پیش‌بینی وضعیت آب‌وهوا و تغییرات جوی و بالاخره در امور نظامی و جاسوسی برعهده این فن‌آوری نهاده است؛ اگرچه در دهه‌های گذشته استفاده از آن در مورد اخیر، یعنی امور نظامی ـ جاسوسی بر دیگر موارد غلبه داشته است.[1]

---

۱. رجوع شود به سخنان خروشچف در ۲۲ ژانویه ۱۹۵۸ که در پی ارسال ماهواره Sputnik I توانایی شوروی (سابق) را در راه‌اندازی و تولید ماهواره به اطلاع جهانیان ←

همچنین بروز جنبه‌های تجاری آن در امور مخابراتی و یا فروش عکس‌های ماهواره‌ای در سال‌های اخیر، موضوعی است که اهمیت و استفاده از آن را دوچندان کرده است[۱].

اما ویژگی‌ای که ماهواره را از اواسط دهه هشتاد میلادی بیشتر به مردم معرفی کرده به‌گونه‌ای که امروز به‌راحتی سخن از آن می‌رود قابلیت‌های مخابراتی آن در زمینه‌های نظامی و جاسوسی نیست، بلکه توانایی این وسیله برای دریافت و ارسال برنامه‌های رادیویی و مخصوصاً تلویزیونی است که امواج را از قاره‌ای به قاره دیگر و مستقیماً به داخل منازل منتقل می‌کند. ملموس بودن این شیوه برای مردم و انتقال مطالب نو و تازه از سرزمینی به سرزمین دیگر موجب طرح مباحثی پیرامون ارسال برنامه‌های ماهواره‌ای در سطوح مختلف جوامع و در مقیاسی وسیع گردیده و دولت‌ها را به فکر اتخاذ شیوه‌ها و راه‌حل‌های جدیدی به‌منظور نظارت و تحدید این‌گونه برنامه‌ها انداخته است.

رسانید و درعین‌حال به قدرت نظامی آن در حمل کلاهک‌های هسته‌ای اشاره نمود. به نقل از:

Mateeco Nicolas, *Space Activities and Emerging International Law* 1984, pp. 110-111, Footnotes 111, 113.

۱. برای اطلاع از فروش عکس‌های ماهواره‌ای رجوع شود به مقاله «امنیت ملی و فروش ماهواره‌ای»، نوشتهٔ حمیدرضا بهزاد، *نشریه سیاست دفاعی*، سال ۷۵، شماره ۱۷، ص ۱۲۷.

پدیده ماهواره از جنبه‌های گوناگون فنّی، حقوقی و آثار مثبت و منفی فرهنگی ناشی از دریافت و ارسال برنامه‌ها و دیگر موضوعات مربوطه قابل‌بررسی است.

آنچه در این مجموعه خواهد آمد تحقیق و تفحصی پیرامون مسائل حقوقی ارسال مستقیم برنامه‌های (تلویزیونی) ماهواره‌ای است؛ جنبه‌های دیگر آن به‌تفصیل موردبررسی قرار نخواهند گرفت؛ اگرچه به‌مقتضای موضوع به آنها نیز اشاراتی خواهد شد.

همچنین قبل از ورود در بحث پیرامون جنبه‌های حقوقی ماهواره، ابتدا نگرشی به اوضاع‌واحوال بین‌المللی در قبل و هنگام اختراع و پرتاب اولین ماهواره خواهیم داشت.

فصل اول: کلیات

اوضاع جهان پس از جنگ جهانی دوم و آغاز جنگ سرد

جنگ‌های عمده‌ای که دامنگیر بشریت می‌شود، معمولاً تغییراتی در زمینه‌های جغرافیایی نیز به‌دنبال دارد که منجر به پیدایش یا اضمحلال کشورهای قوی و یا ضعیف می‌گردد.

در پی جنگ جهانی دوم، کشورهای شوروی (سابق) ـ به‌لحاظ انقلاب بلشویکی در آن کشور و دارا بودن منابع طبیعی ـ و آمریکا ـ به‌دلیل برکنار بودن از صحنه‌های جنگ ـ قدرت و برتری اقتصادی ـ نظامی خود را نسبت به سایر کشورها حفظ کرده و با این ویژگی‌ها وارد صحنه‌های رقابت بین‌المللی شدند. با در اختیار گرفتن عملی رهبری جنگ توسط استالین و روزولت، جهان از لحاظ سیاسی به‌سوی دوقطبی شدن سوق داده شد. علی‌رغم اتحاد آمریکا و شوروی (سابق) در طول جنگ جهانی دوم علیه آلمان و سایر متحدانش، با فروکش کردن زبانه‌های جنگ، تضاد میان این دو نظام سیاسی ـ اقتصادی، یعنی کمونیسم و سرمایه‌داری، روزبهروز بالاتر رفت و عملاً این دو قدرت بزرگ در مقابل یکدیگر قرار گرفتند. رشد روزافزون

دانش فنی درزمینهٔ سلاح‌های هسته‌ای نیز ازجمله عواملی بود که به‌دنبال اختلاف‌های عقیدتی، شکاف بین دو متحد بزرگ جنگ جهانی دوم را وسعت می‌بخشید.

اتحاد شوروی (سابق) با تکیه بر امور فنی و رشد و گسترش آن در میان مردم و نیز با تحکیم پایه‌های نظام کمونیستی توانست سریعاً به نوآوری‌های جدیدی دست یابد که این توفیق برای آمریکا ـ دوست دیروز و رقیب امروز وی ـ قابل‌قبول نبود. در اوایل دهه پنجاه میلادی (۱۹۵۳) شوروی توانست ضمن ترمیم خرابی‌های ناشی از جنگ جهانی دوم، در زمینه‌های علمی ـ فنی نیز به پیشرفت‌های چشمگیری نایل گردد. به مدد همین توانایی علمی و نیز بنیه قوی نظامی بود که این کشور به فکر دستیابی به دیگر مناطق جهان تحت عنوان کمک به مردم و کشورهای استقلال‌طلب افتاد. در آن زمان اندیشهٔ گسترش نظام کمونیستی در سطح جهان، به‌خوبی در اظهارات و رفتار سردمداران شوروی (سابق) مشهود بود. خروشچف نخستین بار در سال ۱۹۵۴، توانایی هسته‌ای کشور خود را اعلام داشت. اگرچه این نکته قابل‌تأمل است که در آن زمان حرکت به‌سوی نظم نوین جهانی خروشچف را بر آن داشت تا از اصل لنینیسم مبنی‌بر ضرورت جنگ